

200 368

VEREENIGING VAN OFFICIEEL GEDIPLOMEERDE
GIDSEN (V.Z.W.) — BRUGGE

MONNIKEREDE.

Een verdwenen zeestad van het Zwin.

— DOOR —
Dr. J. DE SMET
Rijksarchivaris - Brugge.

64233

V. Z. W. - Postcheckrek. 4114.23

R

DRUK. A. VAN POELVOORDE, BEENHOUWERSSTRAAT, 39, BRUGGE

1941

BRONNEN

A. DE SMET. *L'origine des ports du Zwin: Damme, Mude, Monnikerede, Hoeke et Sluis*, in " Etudes d'Histoire dédiées à la mémoire de Henri Pirenne „ Brussel, 1937, bl. 135-136.

A. VAN SPEYBROUCK. *Meunikenreede*, in Biekorf, 1896, bl. 39, 73, 101, 132 en volg.

L. GILLIODTS VAN SEVEREN. *Coutume de Munikerede*. Brussel, 1891, bl. 337-348.

K. DE FLOU. *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen*. Gent-Brugge, 1914-1938.

Rijksarchief te Brugge. *Vrije*, reg. n^r 15.786, n^{rs} 4 en 5. Omme-looper van Monnikerede door Fl. Van Marissien, 1594-1600.

Kaarten, n^{rs} 524 en 997 A en B.

Monnikerede.

Een verdwenen zeestad van het Zwin.

MONNIKEREDE, evenals Damme, Hoeke, Mude en Sluis, heeft zijn ontstaan te danken aan zijn ligging langs het Zwin en aan den Brugschen handel in de middeleeuwen. In al deze havens, die geen kaaien bezaten, konden de zeeschepen op het droge gezet worden, en er hun waren overladen in lichters, die de koopwaren dan verder naar Brugge voerden.

Monnikerede lag aan de monding van de *Monnikerede*, het latere Leugenzwin, dat het Oude Zwin met het Zwin verbond.

Het stadje was oorspronkelijk, evenals Hoeke, een gehucht van Oostkerke. Hoeke heeft een eigen kerk gekregen, terwijl Monnikerede nooit een kerk gehad heeft, en altijd onder de klok van Oostkerke bleef behooren, waarvan het slechts één kilometer verwijderd was; het bezat echter langen tijd een eigen pastoor, die dicht bij de kerk, maar op het gebied van Monnikerede woonde. In 1482 was deze pastorij reeds vervallen, en was het stedelijk ambt van pastoor afgeschaft.

Het was dus een eenvoudig gehucht dat stadsrechten bekomen had, ten voordeele van den handel en de scheepvaart op het Zwin. De stad heeft nooit geen

versterkingen gehad: in tijd van oorlog werden de stedelijke handvesten en juweelen binnen Damme in veiligheid gebracht.

Monnikerede wordt voor het eerst vermeld in een Engelsche akte van 1226; een aantal Vlaamsche schepen, die met een lading Bordeauxwijn uit de Golf van Gascogne kwamen, waren in Engeland opgebracht; op bevel van den koning van Engeland werden ze vrij gelaten; onder deze schepen was « cogam (de kogge van) Lambekini de Munekerede ».

In een andere Engelsche akte van 1230 heeft dezelfde Lambekinus, alsook zijn stadgenoot Johannes de Munckenerod, Engelsche troepen helpen overbrengen naar Frankrijk, met hun koggen « La Blome » en « Welifare ». Ze bekwamen daarvoor de toelating om in Engeland handel te drijven.

De schippers van Monnikerede vaarden met eigen schepen naar Engeland en de Fransche westkust, in dienst van Brugsche kooplieden. In 1262 namen zij met hun schepen deel aan den Vlaamschen krijgstocht naar Zeeland.

Monnikerede lag op den samenloop van de Monnikerede en het Zwin; de eerste waterloop was, langs het Oude Zwin van Koolkerke, de Ieperleet en de Lissewegeree, in verbinding met de abdij ter Doest te Lissewege, vandaar de naam « Waterloop der Monniken » die op de stad overgegaan is. In de stad had de abdij ter Doest enkele bezittingen.

Monnikerede moet rond het midden van de XIIIe eeuw stadsrechten verkregen hebben, want vóór het jaar 1266 zijn drie schepenakten van deze stad bewaard.

De schepenen hadden in 1266 een sluis gebouwd aan de monding van de Monnikerede, ten einde er de schepen te lossen zonder door ebbe en vloed gestoord te worden. Langs daar konden de koopwaren naar Brugge gebracht worden, zonder voorbij Damme te varen. Om dit te beletten verplichtten de schepenen van Damme hun ambtgenooten van Monnikerede « dat die waterganc van diere sluis, met posten ende

met houte ende met andren dinghe also nauwe moet zyn ghemaect, dat ghene grote scepe no clene der duere moghen liden, no daer ne mach ooc nemmermeere scepinghe zyn no voeringhe van goede ».

De stadsrekeningen van Monnikerede, over de jaren 1394 tot 1581 zijn te Brussel bewaard; deze rekeningen geven ons een kijk op de stedelijke inrichtingen.

De stad werd bestuurd door twee burgemeesters, vier schepenen, één griffier en één kolfdrager (politiedienaar gewapend met een knots). Wanneer er schepenen te weinig waren om een vollen schepenbank te vormen, werden twee schepenen uit Hoeke erbij gevraagd.

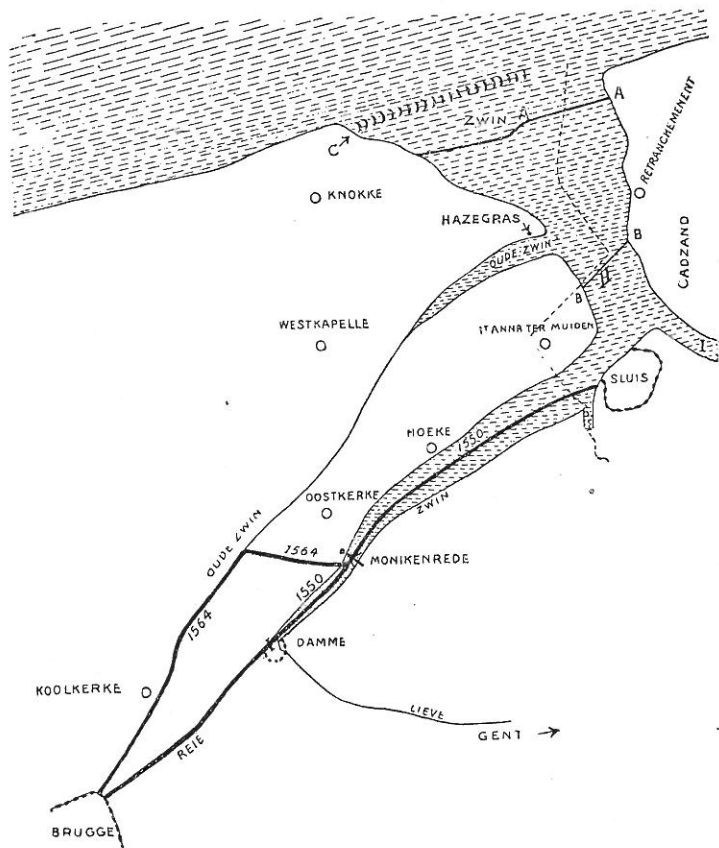
Het bestuur beschikte over een stadhuis, gedekt met stroo, waarin een vierschaar of gerechtszaal was, alsook een « camer » voor de bestuurlijke vergaderingen, en waar de « poortscrine » of stedelijke voorrechtkoffer bewaard werd. Tot het stadhuis had men toegang langs een trap; in de kelders lag de gevangenis.

In 1393 ontving het stadhuis een scelle of klok. Aan den gevel, zooals nu nog te Damme, hingen gerechtsteenen, die aan den hals van zekere veroordeelden werden gehangen, wanneer ze rond de stad geleid werden.

In 1462 brandde het stadhuis af, het werd herbouwd en gedekt met tegels; er kwam ook een nieuwe klok.

Het stadhuis lag op den noordoosthoek van de Markt; op den zuidwesthoek lag het « stede waterscip of stede drincpit ». Deze put werd ieder jaar schoongemaakt. Later werd hij omgeven door kasseisteenen en afgezet door planken. Van in 1407 bestond er op de Markt een vleeschhuis, dat verscheidene stallen bevatte.

Monnikerede bezat het stapelrecht of het monopolie van den handel in gedroogde visch; een akte van 1400 zegt dat « de wijfs van der muenekerede moghen haerlieder visch in teelen up haren hals ghedraghen, also si van ouden tiden gheploghen hebben, ende dien te vercopen up de maerct ter eerster vente ».

HET ZWIN IN DE XIIIe EEUW

met de kanalen van 1550 en 1564, de latere dijken en de huidige kust.

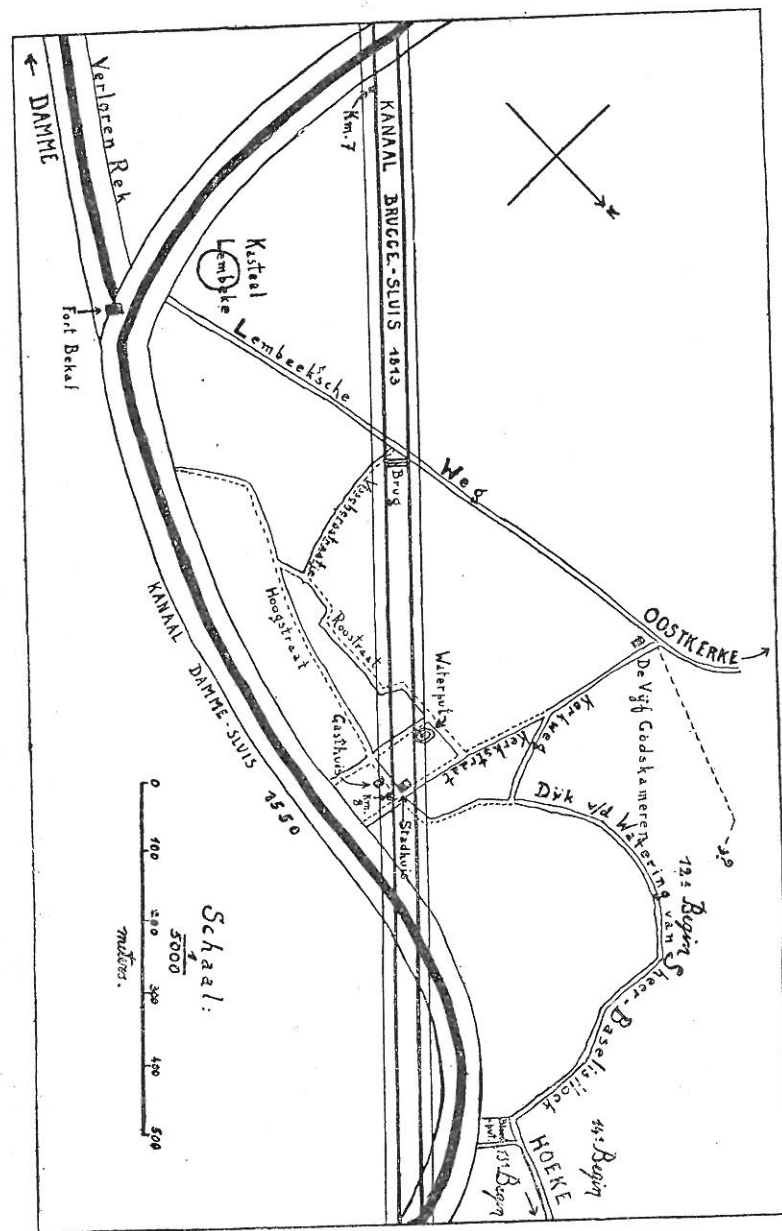
I Oostelijke en II Westelijke arm van het Zwin.

A. Huidige zeedijk van 1872.

B. Dijk van 1863.

C. Huidige duinen.

— De stippellijn duidt de huidige Belgisch-Nederlandsche grens aan.

PLAN VAN MONNIKEREDE

De stad telde zeven ambachten : de meters (die de koopwaren die in 't Zwin toekwamen maten), de visschers, de vleeschhousers, de schippers, de schoenmakers en de fruiteniers ; en drie gilden, toegewijd aan St. Quinten, St. Sebastiaan en St. Blasius.

Er was ook een gasthuis met kapel ; deze was aan O. L. Vrouw toegewijd. Het gasthuis lag in den kleinen polder langs het Zwin en was vooral bestemd voor melaatschen.

Bij den samenloop van het Zwin en het Leugenzwin, in het Vrije, lag het kasteel van Lembeke, dat zijn naam gaf aan den Lembeekschen Weg, die naar de kerk van Oostkerke liep, en de scheiding vormde tusschen Oostkerke en Monnikerede, tot aan den Kerkweg.

Het stadscentrum van Monnikerede telde vijf straten. De oudste is waarschijnlijk de Hoogstraat, aangelegd op den buitendijk van het Zwin. Er bestond ook een Hoogstraat te Hoeke, die insgelijks op den buitendijk van het Zwin lag. In 1358 kwam het water nog tot aan de Hoogstraat. Het deel van het bed van het Zwin dat tegen de Hoogstraat lag, heette zoowel te Monnikerede als te Hoeke : « De Garende Hebbe ». Het was eerst een slikke die meestal onder water lag, later was het een schorre die slechts bij hoogwater overstroomd werd, en eindelijk werden er dijken rond gelegd, om polders te vormen.

Het gasthuis was op een hoogte in de Garende Hebbe gebouwd. In de schorre was er een plaats waar de visschers hun netten te drogen hingen.

Omstreeks 1400 kwam het water slechts tot op zekeren afstand van de Hoogstraat ; vanaf de Markt werden twee straten tot aan het water gelegd, waar een steger opgetimmerd werd, waarvoor in 1404 « een scute verdroncken ende verzant lach ». In 1502 werden steenen hoofden tot aan het water gelegd.

Bijna evenwijdig met de Hoogstraat lag de Roostraat, die met de Hoogstraat en de Kerkstraat of Kerkstie, de Markt vormde. De Hoogstraat liep door tot aan

den Kerkweg, waarin de Kerkstraat uitkwam ; de Kerkweg liep tot aan den Lembeekschen weg, die naar de kerk van Oostkerke leidde. In den hoek van deze laatste twee wegen lagen vijf godshuizen voor arme lieden : De Vijf Godskameren,

De Lembeeksche Weg stond ook in verbinding met de Markt, door het Visschersstraatje, dat in de Roostraat uitliep.

Zegel van de vereenigde steden Damme, Monnikerede en Hoeke.
(XVIIIe eeuw. Museum Gruuthuse, Brugge).

De Kerkweg en de Kerkstraat werden in goeden staat gehouden. In den Kerkweg werden in 1403 ijzeren wrangen langs het voetpad geplaatst, zooals het nu nog gebeurt in de polderstreek, om te beletten dat het steenen voetpad zou stuk gereden worden door de wagens.

In 1460 werd de ondergrond van den Kerkweg in hout gelegd, en erboven werd gekasseid.

De dijk van de watering van sHeer Bazelis Hoek liep van den Kerkweg naar de grens van Hoeke, waar de Bloedput van Monnikerede lag.

Ten gevolge van de verzanding van het Zwin, werd in 1550, door de Garende Hebbe en nevens het water van het Zwin, een zeekanaal gegraven van Damme naar Sluis, waar een zeesluis gebouwd werd. Dit kanaal

werd de Varsche (zoetwater) Vaart genoemd, in tegenstelling met het Zwin dat nog in betrekking stond met de zee, en Zoute Vaart genoemd werd.

Ten gevolge van moeilijkheden met den gouverneur van Damme, die de scheepvaart belemmerde, werd de Varsche Vaart in 1564 doorgetrokken naar Brugge langs het Leugenzwin en het Oude Zwin van Koolkerke. Rechtover Lembeke werd de vaart naar Damme afgesloten en heette voortaan 't Verloren Rek. Daar werd ook het fort Bekaf gebouwd, dat de vrije scheepvaart op het kanaal moest verzekeren.

In de XVIe eeuw, ging Monnikerede heel en al te niet. In 1557 was er geen gevangenis meer, de kolfdrager moest de gevangenen in zijn huis bewaren. Hetzelfde jaar vroegen de schepenen aan den koning van Spanje om van het bestuur en de rechtspraak ontslagen te worden, omdat er van de stad bijna niets meer overbleef, en er geen inkomsten meer waren.

Eindelijk in 1594 werd aan deze vraag gevolg gegeven en werden Monnikerede en Hoeke bij het schependom van Damme gevoegd. Ieder van de afgeschafte steden was vertegenwoordigd door een eigen schepen in de wet van Damme.

Het verval van Monnikerede kan goed nagegaan worden in den ommeloper van 1594, waar, bij de beschrijving van talrijke stukken land, vermeld wordt dat er vroeger huizen en hofsteden op gestaan hebben. Zekere wegen waren toen reeds « verdonckert », t. t. z. in het land opgenomen.

In een stuk van 1549 spreekt men van « wylent tgasthuus van Muenckereede ».

Op een plan van 1695, dat tot grondslag diende van het hierbijgevoegd plan, telt Monnikerede nog zeven huizen. De Hoogstraat, de Roostraat en het Visschersstraatje zijn « verdonckert ». De naam van de stad wordt er nog bewaard in de Kerkstraat, die de naam draagt van « meunicreede straetken ».

In 1675 was de Markt boomgaard geworden, van het stadhuis bleven nog enkel de vervallen muren over.

Ten tijde van zijn bloei heeft Monnikerede nooit meer dan vierhonderd inwoners geteld.

Het gebied van Monnikerede had een oppervlakte van Ha. 118-61-95 ca. (de gemeente Oostkerke beslaat 1.647 Ha. en 89 a.). Het bevatte een smalle strook grond langs de beide zijden van het Zwin (het huidige Zuidervaartje) van aan de vestingen van Damme tot rechtover Bekaf. De oostgrens was de huidige oostgrens van Oostkerke met Damme. Verder bevatte het nog het 13^e begin van de watering van sHeer Bazelis hoek tot aan de grens van Hoeke. Ten Noord-Westen van den dijk van sHeer Bazelis hoek bevatte het nog deelen van het 12^e en het 14^e begin van deze watering. Ten Westen werd het begrensd door den Lembeekschen Weg vanaf de Vijf Godskameren tot aan Bekaf. Het bewoonde deel van de stad, waar de Markt en de bijzonderste straten lagen, heette: Monnikerede-Boven.

Toen de Fransche overheden in 1796 onze hedendaagsche gemeenten inrichtten, werd Monnikerede bij Oostkerke ingelijfd.

In 1813, toen Napoleon door Spaansche krijgsgevangenen het kanaal Brugge-Sluis liet graven, was het centrum van de stad een bijk of weide: « den Meuninck Reede Bilck ». Een deel ervan, namelijk het grootste deel van de Markt, werd in de nieuwe vaart afgedolven, vlak bij de tegenwoordige kilometerpaal 8.

Toen H. Q. Janssen, predikant te Ste-Anna-ter-Muiden, in 1853 op zoek ging naar de ligging van Monnikerede, wisten de menschen ter plaatse niets meer van het stadje, en toonden hem den hoogen « Minnikereë bijk ».

Ook deze naam is nu vergeten; de Hoogstraat, die nog een hoogte vormt, alsook de Roostraat maken deel uit van een bijk. Laatstgenoemde straat, alsook het Visschersstraatje kan men nog herkennen aan de grachten die erlangs lagen, en die nog bestaan.

De Kerkweg en de Kerkstraat bestaan nog, en zijn landwegen zonder eigen naam. Van de Markt blijft nog

een driehoekig stuk land over. De Lembeeksche weg bestaat nog, maar heeft ook zijn naam verloren: ten Zuiden van de vaart is het de afgesloten toegangsweg tot de hofstede Bekaf, die vroeger het neerhof was van het kasteel Lembeke; ten Noorden van de vaart is het de steenweg die van Oostkerke brug naar Oostkerke dorp loopt.

Waar de dijk van de huidige vaart door het bed loopt van de oude Sluische vaart van 1550, juist over kilometerpaal 8, is de dijk wat ingevallen.

Enkele menschen te Oostkerke kennen nog den naam van het stadje « de Munnikeree ».

Het eenige wat nog aan het stadje herinnert, is een schilderij met het wapen van Monnikerede, dat aan de binnenkerkdeur van Oostkerke hangt: in het midden een blauw water, er boven een roode hemel, van onder een groene dijk; op het water ligt een zeilschip dat met een plank verbonden is aan den dijk, een monnik stapt naar de plank om in te schepen.

